

Edebiyatımızda Mevlid ve Bazı Mevlidlerin Yazılış Sebepleri

Edebiyat | Alim YILDIZ

Edebiyatımızda Mevlid

Mevlid; doğma, doğum yeri, doğum zamanı, anlamlarına gelen bir kelimedir. Edebiyatta ise, Hz. Peygamber'in doğumu başta olmak üzere hayatı, mu'cizeleri, gazâları, ahlâkı, vefatı ve hilyesini anlatan eserler, demektir. Hz. Peygamber'in doğum günü dolayısıyla yapılan şenlik ve merâsimlerde okunma amacıyla kaleme alınmışlardır.

Mevlidlerde, genel olarak, Hz. Peygamber'in doğumu (velâdet), peygamber oluşu (risâlet), göğe yükselişi (mi'râc), ve vefatı (rihlet) gibi ortak konular işlenir.

Mevlidler, halka yönelik dînî eserler olup, genelde, sâde ve yalın dille yazılmışlardır.

Türkler arasında mevlidin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Türk edebiyatında pek çok mevlid kaleme alınmıştır. Arapça yazılmış mevlidlerden başka, Farsça, Arnavutça, Kürtçe, Cava dilinde, Boşnakça, Rumca, Çerkesçe, Urdu dilinde, Sevâhiî dilinde, ve Tatarca yazılmış mevlidler de vardır.

İran edebiyatında, belki de Şîik etkisiyle olsa gerek, mevlid türüne

pek itibar edilmemiştir.

Hız. Peygamber'in doğumu münâsebetiyle yapılan merâsimlerin ilki, X.-XI. yüzyıllarda, Fâtımîler devrinde (910-1171) yapılmıştır. Bu merasime halk değil, sadece hükümdar ve saray erkânı katılırdı. Herkesin ortaklaşa katıldığı mevlid merasiminin ilk olarak 1207 tarihinde Erbil'de Selçuklu Atabek'i Ebû Sa'îd Muzafferrüddîn Gökbörü (ö. 1233) zamanında olduğu görülmektedir. Bu mevlid merasimi, daha sonra yapılan mevlid merâsimlerinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Osmanlılar'da ise, resmî olarak ilk mevlid merasimi, III. Murâd devrinde, 1588'de tertip edilmiştir.

Türk Edebiyatı'nda mevlid türüne, İslâmî bütün edebiyatlardan daha fazla önem verilmiştir. Bunun başta gelen nedeni, Türkçe ilk mevlid metni olarak kabul edilen Süleyman Çelebi'nin Kurtuluş sebebi anlamına gelen Vesîletü'n-Necât (telif: 812/1409) isimli eserinin çok beğenilmiş olması ve sevilmesidir. Süleyman Çelebi'nin Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstün olduğunu ispat etmek amacıyla yazdığı bu mevlid baştan sona bir "sehl-i müm-

teni" (kolay ve sâde görüldüğü hâlde söylenmesi zor olan söz)'dir. Süleyman Çelebi 'nin yazdığı mevlidin sâde bir dili, etkili bir üslûbu vardır. Bu nedenledir ki, ondan sonra pek çok mevlid metni kaleme alınmış olmakla birlikte, bu mevlid metinlerinden hiç biri Süleyman Çelebi'nin Mevlid'inin önüne geçememiş ve onun kadar meşhur olamamıştır.

Türk edebiyatında mevlid ve onunla ilgili risâle sayısı 200'den fazladır.

Mevlid'le ilgili en kapsamlı çalışma saygıdeğer hocam Necla Pekolcay tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada 63 şâire âit mevlid nüshası tespit edilmiş ve şairler alfabetik olarak sıralanmıştır'. Necla Pekolcay'ın tespit ettikleri dışında başka mevlidler de bulunmaktadır. Örneğin, bu yazımızda bahsedeceğimiz, Tahir Nadi ve Ahmed Fehmi mevlidleri bu eserde yer almayan mevlidlerdendir.

Yazılan mevlidler arasında başta Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât'ı, Akşemseddinzâde Hamdulah Hamdî'nin Ahmediyye'si (telif: 1484) ve Şemseddin Sivâsî (ö. 1597)'nin Mevlid'i (telif: 1580) bu türün en meşhurlarındandır².

Bazı Mevlidlerin Yazılış Sebepleri

Mevlid türündeki eserlerin yazılışının en önemli sebeplerinden biri Hâtemü'l-enbiyâ ve Resûlü's-sakaleyn olan Efendimiz (a.s)'in şefaatine ve yakınlığına mazhar olmaktır. Dînî türde bir eser bırakmak, hayırla yâd edilmek, cennet arzusu ve cehennemden uzak olmak gibi bir çok sebebi de mevlidlerin yazılış nedenleri olarak sayabiliriz. Çok sayıda mevlid yazılmasına rağmen, biz bunlardan sadece bir kaçının yazılış sebepleri üzerinde duracağız.

Süleyman Çelebi Mevlidi

Edebiyatımızda Mevlid türünün en meşhur eseri, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Süleyman Çelebi'nin "Vesîletü'n-Necât" isimli mevlididir. Bu eserin yazılış hikâyesi şöyle anlatılmaktadır.

Bursa Ulu Cami'de bir Cuma vazısı sırasında, kürsüde bulunan İranlı bir vaiz'in, gönderilen tüm peygamberlerin aynı derecede olduğunu söylemesi üzerine, cemaatten bazıları karşı çıkmış, bunun üzerine camide bir kargaşa yaşanmıştır. Bu tartışmalar sırasında camide bulunan Süleyman Çelebi, durumdan çok etkilenmiş ve mevlidi kaleme almıştır. Bu mevlidin çok beğenilmesi ve çeşitli dînî tören-

Şah-ı Nakşibendi Dergahının Kapı Tokmağı - BUHARA

Fotoğraf: Bekir San

lerde okunması, diğer mevlidlerin yazılmasında etkili olmuştur.

Şemseddin Sivâsî Mevlidi

Süleyman Çelebi mevlidinden sonra, en çok beğenilen ve geniş bir çevrede mübarek gün ve gecelerde tıpkı Süleyman Çelebi Mevlidi gibi okunan bir diğer mevlid Şemseddin Sivâsî Mevlidi'dir.

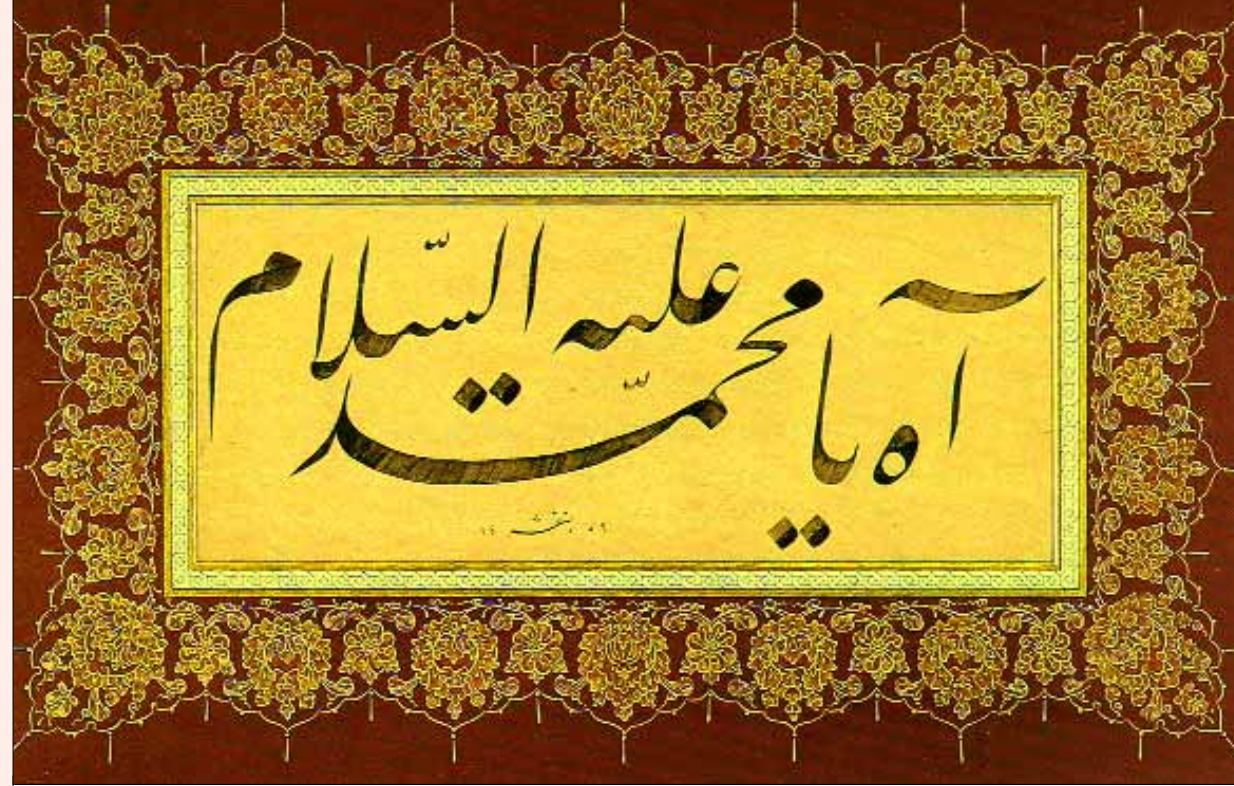
Mutasavvıf bir şair olan Şemseddin Sivâsî (1520-1597) Halveti tarikatının Şemsîyye kolunu kurmuş, seksen yıla yakın ömrünü ilme, öğ-

renci yetiştirmeye, eserlerini yazmaya ve irşatlarda bulunmaya vakfetmiştir.

Ey Hudâvend-i tûvânâ pâdişâh
Yerde gökde senden özge yok ilâh

Yog-iken eşyâyî îcâd eyledin
"Kün" dedin vîrânî âbâd eyledin

beyitleriyle başlayan söz konusu mevlid, aruz vezninin Fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır. Tamamı 1217 beyittir. Şemseddin Sivâsî bu eserini 1579 yılında yazmaya başlamış ve Nisan 1580'de tamamlamış-

Hat: Yusuf Coşkun Benefşe

"Âh Yâ Muhammed Aleyhisselam"

tır. Mevlîdî yazış sebebinin şu şekilde anlatılmaktadır: Peygamberimize hizmet maksadıyla kalbime mevlîd yazma fikri düştü. Bir çok mevlîd yazılmış olması gibi sebeplerle bu işten vazgeçme meyli oluşmaya başladığında "Ey yazmayı çok arzu eden sana yardım edeyim mi?" şeklinde bir ses geldi. Kalem ve kağıt elimden düştü. Bir süre ağladım ve namaz kıldım. Rüyamda Hz. Peygamber ve ashabını gördüm. Hz. Ali bana gelerek kucağında tuttuğu çocuğu bana vererek: "Bunu al. Sana Rasulullah verdi" dedi. Uyandığımda kalbim nur, hikmet ve ilimle doluydu. Yazmaya başladım.

Şemseddin Sivasî kendinden önce yazılan bir çok mevlîdle birlikte Süleyman Çelebi mevlîdini de okumuştur. Bu mevlîdten faydalanmışsa da sonuçta farklı bir mevlîd metni meydana getirmiştir. Bu mevlîd Süleyman Çelebi mevlîdinden daha uzundur. Orta Anadolu ve Doğu'da hayli tanınmış ve mevlîdlerde Süleyman Çelebi mevlîdi gibi okunmuştur. Bir çok kez basılmasına rağmen, matbu nüshalar asıl metinden çok eksiktir³. Matbu

nüshalar daha çok mevlîd törenlerinde okunan kısımları ihtiva etmektedir⁴.

Tahir Nadi Mevlîdi

1876-1952 yıllarında yaşamış olan Tahir Nadi Divriği'de doğmuştur. Babasının görevi nedeniyle buldukları Kilis'te ilk tahsilini yapmıştır. Daha sonra Maraş, ve İstanbul'da bulunmuş, Dârü'l-Fünûn Edebiyat mezunu olmuştur. Öğretmen olarak Mardin'e tayin edilen Tahir Nadi bu ilde üç yıl kalmış ve Mevlîd'ini de yine burada kaleme almıştır. Pek çok eser yazmış fakat bunlardan Tahir Nadi Efendi Mevlîdi (İstanbul 1326/1908) ve Fezleke-i Lisân-ı Fârisi (İstanbul 1928) isimli eserleri basılmış olan Tahir Nadi'nin bin iki yüz sayfalık Divanı dayısının evinde yanmıştır. 1952'de vefat etmiştir.

Nâm-ı Hakk'ı ibtidâ yâd edelim
Dilleri ma'mûr u âbâd edelim

Kılalim tevâhid-i zât-ı kibriyâ
Tâ ki bulsun nûr-ı îmân incilâ.

beyitleriyle başlayan bu mevlîdin yazılış nedeni şöyledir:

Tahir Nadi 27 yaşında Mardin'de öğretmenlik yaparken bir kış mevsiminde amansız bir hastalığa tutulur. Tanıdık ve akrabadan kimse yoktur. 15 gündür tutulmuş olduğu bu hastalıktan baygın bir halde yatmakta ve gözünü açamamaktadır. Doktor ve hizmetine bakan hanım da şairin hayatından ümitlerini kesmişlerdir. Bir ara hafifçe kendine gelir ve gözlerini açmaya muvaffak olur. Gayr-i ihtiyârî Cenâb-ı Hakk'a yalvarmaya başlar. "Yâ Rab! Beni şu derdden kurtar, hayatımı başışla, iyileşeyim de sana hamd ü senâdan, secde ve şükrandan sonra habîbine bir mevlîd, bir kasîde yazayım. İki cihana şeref ve şefafta bahş eden efendimizin bu dünyaya gelişinin şanını tebâdîl ve takdîs edeyim... Gerçi onun tertemiz ruhunu şâd edecek bir eser meydana getirmeye bu acizin gücü yetmez, fakat sen inayet buyurur, bana güç ve kuvvet verirsen elbette mahcup olmam" der. Ertesi gün kendine gelip uyandığında vücudunu kavuran ateşlerin söndüğünü ve hastalıktan eser kalmadığını görür. Bu işe doktor da

şaşırır, nasıl bir ilaç kullandığını sorar. Allah'a verdiği sözü hatırlayan Tahir Nadi, yine Allah'a sığınarak ve Hz. Peygamber'in ruhundan istimdad dileyerek düşünmeden ve hiçbir hazırlık yapmadan ertesi sabah eserini yazmaya koyulur. İki gün içerisinde mevlîdini bitiren şair, bu eser için "İtiraf edeyim ki bu eser, benim ilmimin, şiirimin mahsülü değil, bu bir ilham neticesidir" demektedir.

Aruz vezninin Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbıyla yazılan bu eserin bazı kısımlarında; Müstef'ilün müstef'ilün ile Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıpları kullanılmıştır. Tahir Nadi Efendi Mevlîdi 27 sayfadan oluşmaktadır. Klasik bir eserde olduğu gibi bu eserin başında da bir münâcât ve na't yer almaktadır. Daha sonra diğer mevlîdlerde de olduğu gibi, Hz. Peygamber'in doğumu, doğumu sırasında meydana gelen harikulade haller, çocukluğu, peygamber

oluşu ve mucizeleri, miracı, vasiyeti ve dua bölümüyle eser sona ermektedir. Bu saydığımız bölümler arasında ilahi ve na't'ler de yer almaktadır⁵.

Ahmed Fehmi Mevlîdi

Üzerinde duracağımız son eser, Doç. Dr. Adem Ceyhan tarafından neşre hazırlanan Sivaslı Ahmed Fehmi mevlîdidir. Söz konusu mevlîd, 1923-24 yılında yazılmıştır. Şairi hakkında, Sivaslı olduğu dışında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Mevlîdi'nin mevcut nüshası, 12 Şaban 1358 (26 Eylül 1939) tarihinde, Abdullah bin Mehmed tarafından kopya edilmiştir. Eserde geçen "Geldi kırklar söyledi târîh tamâm/Bu risâle emri âlîdir tamâm" tarih mısraından, Sivaslı Ahmed Fehmi'nin 1923-24 yılında hayatta bulunan bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Besmeleyle bir kalem aldım ele
Hazret'in evsâfını yazsam n'ola

Diyüben hayli tahayyül eyledim
Mevlid-i pâki teemmül eyledim

beyitleriyle eserine başlayan Ahmed Fehmi, mukaddime kısmında, mevlîdini niçin ve nasıl yazdığını özetle şöyle anlatmaktadır:

Bir gün besmeleyle kalemi eline almış ve "Ne olur, Hz. Peygamber'in hâl ve vasıflarını yazabilsem!.." diyerek düşüncelere dalmış... Onun mübarek mevlîdini mütâlâa etmiş; fakat vasıflarını yazma kudretini kendisinde bulamadığı için, dileğini Allah'tan ümit ederek ağlamış... Derhal gönülden gönüle bağlanmış; acizliği ve kusurlu yola koyulmuş... Hz. Peygamber'in lütfuna güvenerek, onun kabrine yönelmiş; "Yâ Muhammed!.." diyerek çok ağlamış... Hâlini Dost'tan yana arz edince, kendisine gaip ten birinin seslendiğini hissetmiş... Ona, Yaratan'ın lütfuna erişebilmek için, nefsinin arzusunu aradan kaldırması ve daima samimiyetle Allah'ı anması lâzım geldiği, aksi takdirde Hz. Peygamber'in vasıflarını anlatmasının mümkün olmadığı söylenmiş. Bunun üzerine kendine gelen şair, âh ederek yüzünü yere sürmüş; Ahmed Fehmi'nin yalvarışları neticesinde Hz. Peygamber'in şefkatinden manevî kapı açılmış; böylece kendisi de onun mübarek mevlîdini yazma saadetini ermiş... Kalbinde asla üzüntü, tasa kalmayan şairin kalemi, âdetâ kendi başına yazıcı olmuş... Ruhuna ilham edilen bu eseri, din kardeşlerine hediye etmiştir.

Dipnotlar:

- 1- Bkz. Pekolcay, Neclâ, Süleyman Çelebi, Mevlîd (Vesiletü'n-necât), İstanbul 1980, s. 45-48.
- 2- Mevlîdlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Neclâ Pekolcay, a.g.e., s. 17-48.
- 3- Örneğin 1308'de İbrahim Efendi Matbaası'nda basılan Mevlîd metni sadece 7 sayfadır.
- 4- Geniş bilgi için bkz. Aksoy, Hasan, Şemseddin Sivasî (Hayatı, Eserleri) ve Mevlîdi, İstanbul 1980 (Basılmamış Öğretim Üyeligi Tezi), s. 26-33.
- 5- Yıldız, Alim, "Divriğili Bir Şair: Tahir Nadi ve Mevlîdi", Revak, 2003, Sivas, s. 23-36.

Minyatür: Ahmet Efe